

Landöversikt

Polen

December 1995

Avdelningen för Central- och Östeuropa

Sida-Öst

LANDÖVERSIKT POLEN

BAKGRUND

Landet och folket

Med sina 38 miljoner invånare och 312 000 km² yta är Polen Europas 7:e mest folkrika respektive 9:e till ytan största land. 95 % av invånarna är romerska katoliker varav tre fjärdedelar uppges vara aktiva religionsutövare. Polska är ett västslaviskt språk som skrivs med latinska bokstäver. Dess äldsta texter härrör från 1100-talet.

Etniskt finns i landet idag endast 1,4 % minoritetsfolk. Detta som en följd av den "etniska rensning" som skedde genom folkmord respektive folkomflyttningar under andra världskriget. Vid krigsslutet 1945 fick Polen till Sovjetunionen avträda stora landområden i öster med vitrysk, ukrainsk och litauisk befolkning. Samtidigt flydde respektive tvångsförflyttades den tyska minoriteten västerut. Till detta kommer folkmordet på Polens judar.

Även om Polen under 45 år var en fullödlig medlem av sovjetblocket, anses penetrationen av sovjetkommunism ha varit betydligt mindre i Polen än i övriga Östeuropa. 80 % av jordbruksmarken förblev i privat ägo och under alla år bestod en liten legal privat sektor även i tillverknings- och tjänste-sektorn. Stalin uppges vid något tillfälle uppgivet ha suckat "att införa kommunism i Polen är som att försöka sätta sadel på en ko".

Yttrandefriheten var i Polen alltid större än i det övriga östblocket. Trots en ständig ateistisk propaganda från statens sida förblev religionsutövningen på hög nivå och den katolska kyrkan behöll under hela kommunisttiden ett betydande inflytande över samhället. Inte heller var det polska folket totalt avskuret från omvärlden. Framförallt på kulturens område - film, teater mm - förekom ett flitigt utbyte med omvärlden. Detta utbyte torde delvis ha möjliggjorts genom den stora polska befolkningen - uppemot 12 miljoner - som bor i USA, Canada och Västeuropa.

Historia

Den första polska staten bildades på 900-talet. Under 1400-talet utvecklades landet i union med Litauen till en europeisk stormakt som sträckte sig från Svarta havet i söder till Östersjön i norr. Under 1600-talet inleddes en allt större inre splittring i Polen vilket

utnyttjades av landets yttre fiender. Steg för steg delades Polen mellan dessa yttre fiender, och efter den tredje delningen 1795 upphörde den polska staten att existera. Sedan skulle det dröja mer än 120 år innan Polen vid Versailles-freden 1919 återigen blev en självständig stat. De första åren av Polens nyvunna självständighet blev kaotiska inrikespolitiskt och 1926 genomförde Marsalken Jozef Pilsudski en militärkupp. Trots ett auktoritärt styre kunde politiska partier fortsätta att verka liksom oberoende fackföreningar och en relativt fri press.

Den 21 augusti 1939 ingicks den famösa Molotov-Ribbentropp pakten mellan Stalin och Hitler. Den 3:e september gick Hitler till anfall mot Polen och inledde därmed 2:a världskriget. Polens underlägsna militärmakt bröt samman efter tre veckor, varpå ett nytt tyskt-sovjetiskt fördrag av den 28 september ledde till att Polen delades mellan Hitler och Stalin. Efter kriget genomfördes 1947 val som kommunisterna efter massivt valfusk vann. Den polska "folkdemokratin" i Moskvas ledband var ett faktum.

Efter Stalins död 1953 inträdde en viss liberalisering efter massupplöpp och demonstrationer 1956. Men 60- och 70-talen innebar en återgång till hårdare politiskt klimat. I december 1970 kom de första massiva strejkerna vid varven i Gdansk och Szczecin. I augusti 1980 bildades så fackföreningen *Solidarnosc* under ledning av den då arbetslösa elektrikern vid Leninvarvet Lech Walesa. Mot slutet av 80-talet påskyndades upplösningstendenserna i det polska samhället, och kommunistregimen gick slutligen med på att hålla (någotsånär) fria val. Dessa hölls 4 juni 1989, varvid *Solidarnosc* vann en förkrossande seger och tog alla mandat som fanns att tävla om. *Solidarnosc* bildade också regering i augusti 1989 och i slutet av 1990 valdes Walesa till landets president. Den USA-utbildade ekonomen Leszek Balcerovic fick då ansvaret för ekonomin och blev Polens nye starke man. Därmed inleddes Polens omvandling från kommunistisk kommandoekonomi till marknadsekonomi.

POLEN I VÄRLDEN

Polens önskan att bli fullt integrerat i Västeuropas ekonomiska och militära strukturer har varit klart uttalad från frigörelsens första början. En stark strävan att snarast möjligt uppnå fullt medlemskap i både NATO och EU överskuggar allt annat på den utrikespolitiska scenen. Om detta råder stor samstämmighet bland de polska företrädarna oavsett partitillhörighet. Polen har hittills lyckats hantera en svår balansgång mellan öst och väst, att vävas in i Västeuropa parallellt med en öppen dialog österut. Det finns en klart uttalad önskan från polsk sida att så snart som möjligt bli medlem i **NATO**. Polen undertecknade ett partnerskap för fred-avtal i februari 1994. PFP ses enbart som en gradvis anpassning till NATO och inte som en ersättning för fullt medlemskap. Ett fullt medlemskap skulle innebära gemensam försvarspolitik och gemensamt försvar. Från rysk sida har

upprepade gånger förmedlats ett visst ifrågasättande av en utvidgning av NATO österut.

Europeiska unionen

På grund av utrikeshandelns länderstruktur och landets utsatta geografiska läge är Polens starka vilja att bli medlem av EU logisk. Av länderna i Öst- och Centraleuropa har Polen störst andel av utrikeshandeln med EU, cirka 60% av både export och import. Polen väntar idag otåligt på att uppnå fullt medlemskap i EU. Ansökan om medlemskap lämnades in i april 1994, men EU har inte bundit upp sig för någon bestämd tidsplan.

Europa-avtalet med EU undertecknades i december 1991 och trädde i kraft i februari 1994, efter en lång ratificeringsprocess. Däremellan gällde en tillfällig ordning innefattande frihandelsdelen av avtalet, som trädde i kraft i mars 1992. Europaavtalet för med sig ett mer genomgripande samarbete, inom områden som tekniska standarder, forskning och telekommunikation.

Det kommer sannolikt bli svårt för Polen att bli medlem innan EU ändrat den gemensamma jordbrukspolitik. Ungefär 30 procent av de arbetsföra arbetar inom det polska jordbruket. Marknadsvillkoren för polska jordbruksprodukter och EU:s regionalstöd är de två största hindren för polskt medlemskap.

Det politiska samarbete som inleddes i och med den s k **Visegrad**-överenskommelsen mellan Polen, Ungern, Tjeckien och Slovakien, har idag ersatts av ett ekonomiskt samarbete i **CEFTA**, Central European Free Trade Agreement. Polen spelar en aktiv roll i att utveckla frihandelszonen med 70 miljoner invånare som geografiskt täcker EU:s östra gräns. Samtliga CEFTA-länder står också högst på EU:s inträdeslista. Diskussioner har påbörjats mellan CEFTA och bland annat Litauen om en utvidgning österut.

Polen är en av de tio medlemmar som utgör **Östersjörådet**, vilket bildades i mars 1992. Polen innehade ordförandeskapet mellan maj 1994 och maj 1995. Östersjörådet fungerar som ett gränsöverskridande organ som tar upp allmängiltiga frågor kring till exempel miljö och demokrati.

DET POLSKA SAMHÄLLET

Konstitutionen

Polen är en parlamentarisk demokrati där makten delas mellan lagstiftande, verkställande och dömande instanser. Den författning som antogs i december 1992 är en temporär lösning i väntan på att de viktigaste politiska krafterna i parlamentet och kring president

Walesa ska kunna enas om en permanent grundlag. Den kallas för "lilla konstitutionen" och är ett lappverk som innehåller redan många gånger reviderade och omarbetade delar av 1952 års kommunistiska författning.

I samband med överenskommelsen mellan kommunistpartiet och Solidarnosc 1989 inrättades ett presidentämbete istället för det tidigare kollektiva statsöverhuvudet *Statens Råd*. Dessutom skapades en övre kammare, *senaten* med 100 platser. Senaten kompletterar *Sejmen*, som har 460 platser och nu är parlamentets lägre kammare. Presidenten väljs direkt av folket. Till hans befogenheter hör att föreslå premiärminister. Han kan även underkänna parlamentsbeslut, vilka emellertid kan upprätthållas av parlamentet med 2/3 av rösterna. Några av presidentens beslut kräver en motsignatur av premiär- eller annan relevant minister, vilket därmed i praktiken gör regeringen ansvarig för vissa av presidentens beslut.

Det anses allmänt att de oklarheter som finns i konstitutionen avseende bl a presidentens makt i sig har lett till politisk instabilitet och konflikt. Olika tolkningar har lett till slitningar mellan president och parlament framförallt när det gäller försvar, inre säkerhet och utrikes relationer.

Den politiska situationen

Det andra helt fria parlamentvalet i Polen som hölls i september 1993 ledde till bildandet av en vänsterregering bestående av fd kommunister (SLD) och bondepartiet (PSL). Politiska spänningar mellan president och regering i frågor som rör regeringsutnämningar, budgeten samt reformtakten ledde till regeringsbyte våren 1995. Sedan 1989 har landet haft två parlamentsval och sex premiärministrar. Presidentvalet i november 1995 ledde till att Alexandr Kwasniewski från regeringspartiet SLD ersätter Lech Walesa som statschef.

I den politiska debatten finns en skiljelinje mellan dem som önskar gå fort fram med privatisering och strukturomvandling och dem - t ex bondepartiet - som önskar gå mycket försiktigt fram. Denna skiljelinje går för närvarande rakt igenom de regeringsbildande partierna. När det gäller de grundläggande frågorna som att befästa den parlamentariska demokratin, fortsatta marknadsekonomiska reformer samt önskan att bli medlem i EU och i NATO råder emellertid bred politisk enighet.

Förvaltningen

I det kommunistiska Polen hade statens institutioner en helt dominerande roll när det gällde att tillfredsställa de flesta behov -

antingen de var av kulturell, social, ekonomisk eller annan art - som medborgarna kunde ha.

I det allmänna medvetandet utvecklades en övertygelse att staten var den som *tillhandahöll* alla produkter, tjänster och förmåner, under det att medborgarna som *mottagare* av dessa var berövade varje möjlighet att påverka innehåll och kvalitet i det som tillhandahölls. Detta är utgångspunkten när den polska regeringen i dag efter 45 års kommuniststyre i grunden ska reformera statens institutioner och förvaltning till att bli moderna serviceinrättningar som står till medborgarnas tjänst ifrån att ha varit allsmäktiga, allvetande myndighetsutövare.

Samtidigt med uppbyggnaden av en modern statsapparat har regeringen satt igång ett mycket ambitiöst program av decentralisering. Avsikten är att sprida beslutsfattandet för en stor del av både offentliga intäkter och utgifter till 2500 kommuner (*gminy*).

Massmedia

Tryckfriheten garanteras i författningen. Den kommunistiska tidens censurlagar och kontrollmyndigheter är avskaffade. Ett par nya rikstäckande dagstidningar, ett stort antal tidskrifter och flera nya förlag har startats efter 1989, många av dem med rötter i den tidigare underjordiska utgivningsverksamheten. En mängd, tidigare okända, herr- och damtidningar har översvämmat marknaden.

Den rikstäckande TVn med sina två kanaler och radion med fem rikstäckande program både avgifts- och reklamfinansieras. Det statliga monopolet i eter upphävdes genom en lag 1993. Etermedia i Polen regleras idag av ett parlamentariskt tillsatt råd. Det finns många privatägda och helt reklamfinansierade radiostationer, liksom även några kommersiella TV-stationer.

Kultur

Polen tillhör sedan gammalt den centraleuropeiska kultursfären med många kulturella band med Italien och Frankrike, även om ett östligt inflytande också märks inom den folkliga konsten och musiken. I de äldre städerna finns rika byggnadsminnesmärken från medeltid och renässans. Under andra världskriget blev många äldre stadsdelar helt sönderbombade - såsom Warszawa - men har senare pietetsfullt återuppbyggts respektive restaurerats.

1400- och 1500-talen var gyllene tider för den polska kulturen med poeter som Jan Kochanowski och vetenskapsmän som Nicolaus Kopernikus.

Musiklivet blomstrade på 1800-talet, då kompositören Frederic Chopin vann internationell ryktbarhet. Långt dessförinnan fanns dock

en livaktig musiktradition, som exempelvis frambragt den i Sverige så populära dansen polska, som kom till vårt land på 1600-talet. Inom litteraturen finns flera framstående författare: nationalskalden Adam Mickiewicz som blev en europeisk klassiker, samt de tre nobelpristagarna Henryk Sienkiewicz 1912, Wladyslaw Reymont 1925 och Czeslaw Milosz 1980. Den polska filmkonsten med Andrzej Wajda och Roman Polanski i spetsen blev världberömd. Från och med mitten av 70-talet uppstod i Polen icke-officiella verksamheter som fria föreläsningar och teaterföreställningar, underjordiska bokförlag och stencilerade kulturtidskrifter. Dagens budgetnedskärningar har inneburit drastiskt minskat statligt stöd till kulturinstitutioner och gjort situationen mycket svår för flertalet kulturmedia i Polen.

EKONOMIN

Nyckeldata

	1990	1993	1994
Real GDP-tillväxt, %	-12	3,8	5,1
Inflation, konsumentpriser, %	586	37	32
Privat konsumtion: ökning per capita, %	-16	5,4	
Export, miljarder USD	11	13	17
Import, miljarder USD	9,9	17	18,7

Ekonomisk struktur och välfärd

Även om Polen idag, i likhet med sina Östeuropeiska grannar, underkastats samma ekonomiska stabiliseringspaket och strukturreformer som flertalet av världens u-länder, får man inte glömma att det här inte handlar om underutvecklade länder, utan om "fel"-utvecklade länder. Polen är idag - trots 45 år av kommunism - ett långt utvecklat och mångfacetterat samhälle med en mycket hög utbildningsnivå. Livet under kommunismens ofrihet innebar sannerligen en torftig materiell standard men i socialt avseende och när det gällde kultur och utbildning fanns hela systemet utbyggt och omfattade alla medborgare, om än med vissa brister. När man överger systemet med kommandoekonomi där staten ensam ansvarade för medborgarnas trygghet, för att övergå till en välfärdsstat baserad på marknadskrafter, inträder en övergångsperiod där den materiella välfärden sjunker. Detta fenomen, som har observerats i alla transitionsekonomier, kan ha varierande förklaringar. Men till största delen torde orsaken vara det enkla faktum att staten inte längre har pengar i budgeten för att upprätthålla det massiva välfärds-system man tidigare hade, samtidigt som det privata näringslivet ännu inte haft en chans att komma igång och ersätta staten som tillhandahållare av inkomster och olika tjänster.

Den polska regeringen har sedan frigörelsen från kommunismen 1990 åstadkommit imponerande förändringar, men man har en lång väg kvar. Man har genomfört ett mycket framgångsrikt ekonomiskt stabiliseringsprogram, och uppvisar nu Europas högsta tillväxtsiffror. Nästan 60 % av nationalprodukten kommer idag från privata företag. Men en rad strukturella hinder finns kvar, vilket delvis förklarar att inflationen - trots att regeringen och Centralbanken fört en stram finans-, penning- och kredit-politik - fortfarande är hög. I likhet med många andra länder världen över som genomgår s k strukturanpassning har även Polen haft betydande svårigheter att genomföra de strukturella reformerna. I Polens fall handlar det i första hand om oförmågan dels att införa ett nytt pensionssystem, dels att genomföra den länge eftersläpande massprivatiseringen av statliga företag. Dessa behandlas nedan. Ett annat stort problemområde är jordbruket, som måste reformeras i grunden. 40 % av landets befolkning bor fortfarande på landsbygden. Jordbruket sysselsätter 28 % av landets arbetskraft men bidrar endast med 15 % av GDP och 16 % av exporten.

Om man prissätter all produktion i den polska ekonomin enligt gängse marknadsekonomiska principer har Polen idag en bruttonationalprodukt per capita på cirka USD 2300, vilket kan jämföras med EU's fattigaste medlem Portugal som har USD 9000, eller med Sverige som har drygt USD 24,000. Polen står således inför en enorm uppgift att lyfta upp sin levnadsnivå till västeuropeisk nivå. Även om man lyckades att behålla den imponerande tillväxttakten om 5% per år som man har idag, skulle det ändå ta 15 år för Polen att nå upp till den standard som Portugal har idag. Att en framgångsrik ekonomisk politik ändå har en avgörande betydelse för ett lands välfärd kan ses av följande jämförelse: Under 50-talet hade Polen en lika hög per capita inkomst som Spanien. Idag är den spanska 7 gånger högre.

Arbetslöshet

Arbetslösheten som under 1994 nådde upp i en skrämmande nivå av nästan 17% har under 1995 börjat en långsam men till synes stabil klättring nedåt, och låg i maj på drygt 14%. Men klättringen nedåt kan förväntas ta lång tid *trots* de kraftiga produktionsökningar i industrin (på ca 15 %) som idag rapporteras. Orsaken är att arbetsproduktiviteten samtidigt ökar kraftigt - ca 14 % under 1994.

Huvuddelen av arbetslösheten emanerar naturligt nog från de drastiska neddragningar som gjorts i de statliga företagen, inklusive nedläggning av stora statliga jordbruk. Eftersom arbetskraften i Polen är mycket orörlig visar arbetslöshetssiffrorna upp mycket stora regionala skillnader. I övrigt karakteriseras den polska arbetslösheten av en mycket hög andel unga människor (arbetslösheten bland arbetssökande upp till 24 år ligger på 30 %), samt av den stora andelen långtidarbetslösa.

När man jämför dagens höga arbetslöshetssiffror med tidigare års bör noteras att det förr fanns en betydande dold arbetslöshet i de ineffektiva statliga företagen. Vidare att många som tidigare inte anmälde sig som arbetslösa på grund av att det inte fanns något arbetslöshetsunderstöd, idag gör det. Den dolda arbetslösheten existerar naturligtvis fortfarande idag eftersom det uppenbarligen finns en stor övertalighet som subsidieras av statsbudgeten i de 60 % av den polska industrin som fortfarande är i statens händer. Om man räknar med all den dolda arbetslöshet som fortfarande existerar i den statliga sektorn har vissa ekonomer uppskattat den verkliga arbetslöshetssiffran till 20-24 %.

Liberalisering och reformer

1990 genomfördes den s. k. chockterapin. Dess "pappa", den USA-utbildade finansministern Balcerovic, kallade sitt program, som infördes över en natt- den 1 januari - för *chock stabilisering*, och det innehöll följande element:

- avreglering av alla priser utom på några offentliga tjänster som bussar och tåg, samt el, gas och vatten och hyror. Dessa höjdes dock kraftigt men ej till "marknadsnivå"
- avreglering av nästan hela utrikeshandeln. I stället för kvoter infördes ett tariffsystem
- bankernas räntesättning avreglerades helt och regeringen fastställde diskontot till en nivå som garanterade positiva realräntor. Endast en viss subventionering behölls för jordbruks- och bostadskrediter
- landets valuta zlotyn gjordes internt konvertibel. För att förhindra att landets redan svaga valutareserv skulle elimineras genom eventuell valutaspekulation ställde en grupp OECD-länder en valutastabiliseringsfond på USD 1 miljard till förfogande.
- skatter som kraftigt straffade löneökningar infördes

Samtidigt inleddes en mycket stram penning- och budgetpolitik i syfte att bekämpa inflationen.

Över en natt kunde nästan alla bristsituationer avskaffas. I det land som under ett decennium förlöjligats med bl a historien om "den polska hamburgaren" (=en köttkupon mellan två brödkuponger), fanns plötsligt det mesta att tillgå i butikerna eftersom efterfrågan nu reglerades genom utbudspriset. I och med att utrikeshandeln blev fri måste de polska monopolföretagen nu konkurrera med utländska produkter i stället för att bara höja sina priser.

Ända från början har programmet kritiserats för att den plötsliga konkurrensen utifrån dödade inhemsk industri som hade kunnat överleva en långsammare anpassning. Vidare att en friare budget- och kreditpolitik hade kunnat öka investeringar och produktion utan att riskera inflationsmålet. Men de erfarenheter som finns och den analys som gjorts inte bara av den polska situationen, utan även

motsvarande situation i andra transitionsekonomier pekar alla på samma sak: nämligen att sådana kompromisser inte hade hjälpt - utan sannolikt bara förvärrat problemen - och att det chockprogram som genomfördes därför var det enda riktiga. Signifikativt är att, trots att lämpligheten av den förda chockterapien ständigt har varit föremål för en häftig politisk debatt, samtliga fem regeringar, som styrt Polen sedan 1990, i stora drag har fullföljt den ekonomiska stabiliseringspolitik som påbörjades av Balcerovic.

Även internationellt tycks den polska "chock-modellen" idag ha fått upprättelse. Polen var det första land som frigjorde sig från Moskva, det första land genomförde sin ekonomiska stabilisering medelst en s k chock-åtgärd, och tillika det första öst-land som reste sig ur den depression som drabbade en stor del av Europas länder under början av 90-talet. Och idag har Polen den högsta tillväxttakten i Europa.

Om vi således kan konstatera att Polen genomfört en mycket framgångsrik ekonomisk liberalisering kan man inte säga detsamma om regeringarnas insatser när det gäller strukturella reformer. I likhet med flertalet av de länder i världen som på senare tid lyckats liberalisera och stabilisera sina ekonomier har Polen misslyckats med att genomföra planerade strukturella reformer. Det gäller i första hand att reformera pensionssystemet som idag till stora delar är ofinansierat och därför slukar över 20 % av regeringens budget. Därmed kan det på sikt hota hela stabiliseringspolitiken. I övrigt är det privatiseringen av de 6000 större företag inklusive banker, som fortfarande är i regeringens händer, och som idag slukar betydande budgetmedel i subventioner. Vidare är det en allmän strukturalisering av hela jordbruksskiktet, vilken effektivt stoppats upp av bondepartiet som idag utgör en av regeringskoalitionens parter.

Detta är reformer som egentligen ingen i Polen idag tycks vilja ifrågasätta. Men efter 5 år av reformer och umbäranden för stora delar av folket, finns inte längre något spontant folkligt stöd att genomföra dem. Balcerovic själv beklagar idag att han helt enkelt inte *hann med* att genomföra dessa reformer i början av 90-talet, då det definitivt hade varit politiskt möjligt att göra det. Många reformvänner i Polen pekar idag på det problematiska med att ha val nästan varje år - som faktiskt skett de senaste åren i Polen - eftersom detta hindrar politiker från att våga genomföra kortsiktigt impopulära men nödvändiga reformer.

Ekonomisk stabilisering och tillväxt

Den polska regeringen har med bekväm marginal uppfyllt alla krav avseende ekonomins stabilisering som IMF ställt upp för att ge landet fortsatt kredit.

Den ekonomiska tillväxten blev 5 % 1994 och beräknas till nära 6 % för 1995. Denna tillväxt bärs till stor del upp av den privata sektorns ökade andel av nationalprodukten. Denna ökade från 28% 1989 till nästan 60 % 1994. Störst är tillväxten i industrin - 13 %. Denna bygger bl a på en ökning av arbetsproduktiviteten på hela 14 %, en siffra som kan jämföras med den ungerska på 10 % och den tjeckiska på endast 0,6 %.

På efterfrågesidan ökar idag framförallt investeringarna och exporten. Vad som således 1992 började som en konsumtionsledd tillväxt har idag blivit en export- och investeringsledd tillväxt. Under 1994 kunde för första gången de privata investeringarna balansera minskningen av de statliga företagens investeringar. Totalt ökade investeringarna 1994 med 6 % och under 1:a kvartalet i år med hela 25%. Denna siffra kan möjligen vara ännu högre eftersom en del företag uppges maskera investeringar som löpande utgifter i syfte att undgå kapitalskatt. Exporten uttryckt i USD ökade med 39 % under samma period.

Inflationen minskade men blev ändå 32 %. För 1995 har den planerade inflationen reviderats upp från 17 till 20 %. Vad gäller inflationens orsaker pågår en livlig debatt i första hand mellan Centralbanken och Finansdepartementet. Finansministern har anklagat centralbankschefen för att - pga politiska skäl inför presidentvalet, som centralbankschefen själv kandiderar till - inte ha varit tillräckligt stram i sin penningpolitik.

En annan viktig orsak till inflationen torde vara misslyckandet med att *sterilisera* det betydande kapitalinflöde som sker som ett resultat *dels* av den stora exportökningen, *dels* av den betydande gränshandeln. Vidare förklaras den höga inflationen med regeringens bristande förmåga (återigen pga politisk rädsla under ett valår) att kontrollera lönerna i statsföretagen, liksom även arbetsmarknadsministerns ovilja att på allvar gripa sig an den nödvändiga reformeringen av landets pensionssystem.

Andra bidragande förklaringar till inflationen är den bestående monopolistiska prissättningen i vissa statsföretag, underskottet av jordbruksvaror till följd av torkan under 1994, gränsskyddet på jordbruksimport, samt slutligen systemet med automatiska gradvisa devalveringar ("crawling peg"), något som infördes på IMF's förslag och nu föreslås tas bort just på grund av den förmodade negativa effekten på inflationen.

Statens finanser har förbättrats. 1994 kunde budgetunder-skottet begränsas till 2,8 % jämfört med planerade 4. För 1995 har målet satts till 3,2 % och vid halvårsskiftet ligger man precis på den nivån. Även om detta budgetunderskott är relativt lågt anses det ändå bära en del av skulden till den höga inflationen, eftersom det varit för stort för den mycket begränsade polska finansmarknaden. Budgetunderskotten har också inneburit att mindre

investeringskapital gått till den privata sektorn (sk "crowding-out") eftersom bankerna föredrar att placera sina pengar i riskfria statsskuldväxlar framför att ge investerings-krediter till näringslivet.

En av de kanske allra mest imponerande aspekterna med Polens ekonomiska återhämtning är stabiliseringen av den **polska valutan zlotyn**. I juli i år kunde den förenas med estländska *kroon* och lettiska *lat* om att vara de enda "post-kommunistiska" valutorna i världen som klarat IMF's kriterium för konvertibilitet både för löpande- och kapital-transaktioner. Trots en envist bestående inflation på 25-30 % är *zlotyn* idag, pga dels den rekordhöga exporten, dels förtroendet för regeringens skötsel av ekonomi, en potentiell kandidat för appreciering.

Privatisering

Av de sammanlagt 8841 statliga företag som fanns registrerade 1990 (varav ca 5500 klassificeras som små eller medelstora) hade vid slutet av 1994 endast 29 % privatiserats genom någon av de två till buds stående metoderna. 135 större företag har privatiserats genom den sk *kapitaliseringsmetoden*, som innebär att staten först ombildar företaget till ett statligt aktiebolag innan det säljs, 1053 företag privatiserades direkt genom sk *likvidation*, och 1238 försattes i *konkurs*. Ytterligare drygt 700 företag har *kommersialiserats*, dvs ombildats till aktiebolag och inväntar nu privatisering.

Jämfört med flertalet andra länder i Östeuropa har den polska privatiseringen gått mycket trögt. 5 år efter liberaliseringen står staten fortfarande som ägare till över 5000 företag. Dessa företag är i praktiken frikopplade från marknadsekonomin. Man kan säga att det i Polen idag existerar en dubbelekonomi - en grupp företag som lever under konkurrens och driver fram effektivisering av näringslivet och genererar ny export, och en sektor som bara "existerar" i en skyddad verkstad. En stor del av de statliga företagen som idag förblir oprivatiserade skulle inte överleva i privat tillstånd.

Av de företag som hittills privatiserats utgörs en övervägande andel av butiker och statliga handelsföretag. Av denna kategori har över 90 % privatiserats. Av 9 större statliga banker har hittills endast 3 privatiserats. Detta kan jämföras med antalet privata banker som bildats under tiden, som uppgår till 100. Därutöver finns i Polen 1600 små kooperativa banker.

Först under 1995 kom äntligen den sk "**mass"-privatiseringen** i gång. Denna innebär att företagen medelst ett *voucher-* eller kupongsystem bjuds ut till allmänheten. För närvarande har ca 500 företag, med ett uppskattat sammanlagt värde av USD 2,6 miljarder, tagits ut till denna massprivatisering. Den administreras av 15 oberoende investeringsfonder, däribland med deltagande av utländska banker och finansinstitut. Detta program stöds bl a av Världsbanken med en kredit på USD 100 miljoner och av EBRD med USD 50 miljoner.

Det polska vouchersystemet skiljer sig från det tjeckiska och det ryska genom att de polska kupongerna inte kan bytas ut mot aktiekapital i de företag som privatiseras. Det liknar det ryska genom att man - till skillnad mot vad som är fallet i Tjeckien - kan överlåta och handla med sina kuponger.

Det faktum att man i Polen dragit ut på denna massprivatisering under så lång tid, har lett till att det inte längre åtnjuter det starka stöd som för några år sedan. Detta i kontrast till Tjeckien och Ryssland där regeringarna kunde utnyttja systemet med voucherprivatisering till sin politiska fördel. I Polens fall kommer det mass-privatiseringsprogram, som nu ändå tycks komma i gång, sannolikt inte kunna få en lika positiv effekt på ekonomin som den skulle ha haft om den kommit igång tidigare.

Lagstiftningen för massprivatiseringsprogrammet är en kompromissprodukt med de politiska grupper som är skeptiska till privatisering. Dessa är i första hand en stor del av vänstern samt böndernas parti. Resultatet har blivit att alltför många aktörer får respektive behåller inflytande över hur privatiseringsprocessen ska skötas. Det gäller inte bara sejmen och regeringen utan även lokala myndigheter och i viss mån fackföreningar. Därmed finns farhågor att massprivatiseringsprocessen blir politiserad och uddlös i sin ekonomiska effekt. Kritiker till programmet anger också som problem att regeringens ministerier tillåts *kommersialisera* statliga företag (dvs bilda helägda aktiebolag) *utan* att dessa sedan privatiseras.

Privatiseringsprocessen har också blivit indragen i den maktkamp som synes pågå mellan centralbanken och finansministeriet, där banken i dagens politiska läge på goda grunder kan kritisera regeringen för bristande vilja att på allvar ta itu med privatiseringen av näringslivet.

Utländska investeringar

I jämförelse med flertalet f d kommunistländer har Polen en väl utbyggd infrastruktur, en välutbildad befolkning samt stor tillgång på utbildad arbetskraft. Arbetskraftskostnaden ligger fn på en tiondel av t ex Tysklands och till yttermera visso kan man räkna med att denna kostnad inte kommer att kunna stiga särskilt snabbt. Detta beror på att den väntade produktivitetsökningen mer än väl kan förmodas kompensera för ökade löner. Med en stor arbetslöshet även hos specialiserade arbetare kan för övrigt löneökningarna inte förväntas bli speciellt stora eller snabba. Slutsatsen är således att de utländska investerare som börjar tillverka i Polen kan räkna med mycket låga arbetskraftskostnader under förmodligen minst ett decennium. Vidare är viktigt notera att den polska lagstiftningen beträffande utländska investeringar anses vara attraktiv. Till detta kommer den polska marknadens storlek - Östeuropas största efter Ryssland.

Trots denna fördelaktiga bild har emellertid utländska investeringar i Polen varit relativt blygsamma, och legat på en avsevärt lägre nivå än i länder som Tjeckien och Ungern

Den sammanlagda siffran för utländska investeringar som rapporteras i september 1995 är 6 miljarder dollar. (Noteras skall att den polska statistiken inte skiljer ut lån från investeringar i aktiekapital. Ej heller inkluderas belopp under en miljon USD). USD 300 miljoner uppges ha kommit in under juli-augusti i år och därmed anses tillströmningen ha etablerat sig på en högre nivå än förut. Sveriges andel utgör ca 2 % och består bl a av företag som Ericsson och IKEA.

Orsaken till Polens relativa oförmåga att attrahera utländskt kapital anses i varje fall till en del bero på byråkratiskt och utdraget beslutsfattande från regeringens sida. När det gäller strategiska sektorer som kol, stål och energi har sannolikt rent politiska skäl spelat en roll, nämligen ovilja att låta utlänningar få kontroll över "strategiska" ekonomiska sektorer. Fram till i år påverkade säkerligen landets stora utlandsskuld de utländska investeringarna i negativ riktning. Men sedan landet i början av året framgångsrikt slutit avtal både med Paris- och Londonklubbarna, torde skuldsituationen ha vänts till en tillgångsfaktor för landet. Nyligen har svenska exportkreditnämnden gjort en "uppgradering" i sin bedömning av den ekonomiska stabiliteten i Polen i det att man tagit bort kravet på statsgarantier för att bevilja garantier till Polen, samt sänkt premierna som de svenska företagen får betala för dessa garantier.

Utrikeshandel

Polen hade stor framgång när det gällde att utnyttja den ekonomiska återhämtningen i Europa under 1993-94 för sin export. Denna framgång återspeglar därvid en avsevärd produktivitets- och effektivitetsökning som åstadkommit just i de industrigrenar som svarade för den största exportökningen. Arbetsproduktiviteten har de senaste åren ökat med 11 % per år, jämfört med reallönerna som stigit med 4 %. Därmed hotas inte exportindustrins framgångar av för höga lönekostnader. Den stora produktivitetsökningen neutraliserar den negativa effekten på exportindustrin av den reala zloty-appreciering som följer av att den inhemska inflationen ligger på 25% per år. Samtidigt bör den billigare importen kunna verka hämmande på inflationen.

Den polska ekonomin kännetecknas idag av en genuin export-ledd tillväxt. Under första halvåret 1995 steg exporten med 38,7 %. Nästan hälften av denna ökning beror emellertid på att zlotyn ökade i värde gentemot dollarn. Om man istället räknar i DM blir exportökningen 20 %.

Även importen har stigit kraftigt de senaste åren. Men om man till den officiella statistiken lägger till den numera mycket omfattande

(inofficiella) gränshandeln - som sker både vid Polens västgräns och vid dess östgräns - får Polen i stället ett betydande handelsöverskott.

EU dominerar som handelspartner, med drygt 70 % av exporten och hela 76 % av importen. Samtidigt sker en markant återhämtning i Polens tidigare mycket omfattande handel med de tidigare Comecon länderna. 16 % av exporten och 15 % av importen sker nu med dessa öst-länder.

Vad gäller utrikeshandelns produktsammansättning har sedan slutet av 80-talet endast marginella förändringar skett när det gäller breda industri-kategorier, medan den dynamik som de senaste åren vidlåtit den polska utrikeshandeln kommit till uttryck i relätaivt stora förändringar inom dessa kategorier. De största exportprodukterna var 1994: Maskiner och anläggningar 25 %, lätt industriproduktion 15 %, Metaller 14 %, kemikalier 10 %, Papper och trä 10 % samt Födoämnen 10 %. Importen bestod av maskiner och anläggningar 34 %, kemikalier 19 %, födoämnen och jordbruksprodukter 18 %, lättindustri 11 %, olja, oljeprodukter och gas 10 % samt metaller 5 %.

En tendens som nu kan skönjas är att en rad polska exportörer har börjat konkurrera med kvalitet och inte som tidigare enbart med pris. En sådan utveckling kommer naturligtvis också att bli ett måste för de polska exportörerna eftersom östländerna längre österut, dvs Ukraina, Vitryssland, Ryssland, Litauen, med sina ännu lägre lönekostnader snart kan förväntas börja konkurrera på i varje fall några av Polens "enklare" exportmarknader i Västeuropa. Så mycket som en fjärdedel av den polska exporten uppges idag utgöras av legotillverkade produkter, som alltså ingår som halvfabrikat i framförallt de närmaste västeuropeiska grannländernas produktion. Men samtidigt har Polen framgångsrikt erövrat kontrakt för skeppsbyggnad från länder som Chile och Sydafrika - förutom från Västeuropa. I dessa order har man konkurrerat med både pris, kvalitet och leveranspunktighet, och i några fall även lyckats konkurrera ut kraftigt statssubventionerade västeuropeiska varv. En annan omständighet som är positiv för den polska ekonomin är att endast 16 % av exporten kommer från utlandsägda företag.

Vad gäller utrikeshandelns effekter på den polska näringslivsutvecklingen finns emellertid även smärre orosmoln. En viss protektionism har byggts upp under senare år. Från det att genomsnittstullarna under liberaliseringens första år sänktes till 5,5 % är siffran idag 18 %. Samtidigt har EU's protektionism inom jordbruksområdet lett till att Polen idag har ett underskott i handeln med jordbruksvaror - efter att tidigare ha haft ett exportöverskott inom denna sektor.

Skuldsituationen

Omfattande skuldombförhandlingar har varit en central del av Polens ekonomiska reformprogram. De skuldlättnadsåtgärder som vidtagits

har utgjort ett betydelsefullt bidrag till den positiva ekonomiska utvecklingen.

1991 uppnåddes en överenskommelse mellan Polen och de offentliga bilaterala fordringsägarna i Parisklubben om en långtgående skuldförhandling av den utestående offentliga skulden på 31 miljarder USD. Överenskommelsen var exceptionell dels pga att hela den utestående skulden (inte enbart skuldtjänsten) omförhandlades, dels för att den beviljade skuldminskningen blev så pass hög som 50 procents i nuvärdestermerna. Omförhandlingen genomfördes i två steg, 1991 respektive 1994.

1994 lyckades man även, efter fyra år av förhandlingar, komma överens med de privata fordringsägarna i Londonklubben om en omförhandling av den kommersiella skulden på 14 miljarder USD. Villkoren medgav en nedskrivning av skulden med 45% och en utsträckt uppgörelse likvärdig med den som erhöles i Parisklubben.

Polens totala utlandsskuld beräknas idag uppgå till 39 miljarder USD, att jämföra med 48 miljarder USD 1991. Omförhandlingarna har alltså resulterat i en avsevärd minskning av den utestående skuldstocken, utöver nedskrivningar av skuldtjänsten. Med dessa omförhandlingar har Polen lyckats uppnå en långsiktigt hållbar skuldsituation och en normalisering till de internationella finansmarknaderna. Därmed förbättras möjligheterna för utländska investeringar och tillgången till den internationella kapitalmarknaden - nödvändiga förutsättningar för landets övergång till marknadsekonomi.

Skuldtjänstkvoten, dvs räntor och amorteringar i förhållande till export av varor och tjänster, uppgår till 11 % och väntas ligga kvar på samma nivå fram till sekelskiftet. Därefter ökar återbetalningarna till de offentliga fordringsägarna något, men under förutsättning att inte några allvarliga störningar inträffar i ekonomin kommer Polen att kunna hantera sin skuldsituation.

MILJÖ

Polen har några av Europas mest förorenade områden, men också orörda områden med unik flora och fauna. 27 av landets 40 regioner klassas idag som allvarligt ekologiskt drabbade. På grund av Polens starka beroende av kol för sin energiförsörjning, är landet en av Europas största luftförorenare. 1988 var endast DDR värre. Beräknat i förhållande till bruttonationalprodukten var de polska utsläppen upp till 10 gånger större än Västeuropas. Den ekonomiska nedgången i början av 90-talet har gjort att utsläppen gick ned med 30 % mellan 1988 och 1993.

Årtionden av okontrollerade luftföroreningar har lett till allvarliga hälsorisker i form av smog, avsevärda ekologiska skador, och omfattande ekonomiska förluster på byggnader och skogsbeståndet.

De värsta skadorna finns i Övre Silesien, som har Polens högsta koncentration av tung industri och kraftverk, och i Krakow i söder. Dessa två områden har också den högsta förekomsten av luftrörsinfektioner i landet.

Eftersom kraftverken i allmänhet har mycket höga skorstenar - upp till 300 meter höga - sprids utsläppen över stora områden bl a till Polens sjöar. Genom luften mottar Polen också föroreningar från Tjeckien och Tyskland samtidigt som Polens luftföroreningar sprids norrut till Skandinavien samt österut. 1990 uppskattades 10 - 15 % av alla svavelföroreningar i Sverige komma från Polen - i södra Sverige förmodligen betydligt mera.

Problemet med vattenföroreningar är spritt i hela landet och drabbar både städer och landsbygd i Polen. Att förbättra kvaliteten på dricksvattnet och att införa effektiv avloppsrening hör idag till de mest prioriterade uppgifterna i polsk miljövard. Det har uppskattats att 38% av landet lider av vattenbrist - allvarligast är läget i södra delen av landet. 1992 saknade 338 av 835 städer avloppsrening, liksom 98 % av byarna. Sedan 1988 har det skett en betydande minskning (14-20%) i avloppsutsläpp. Denna minskning beror delvis på den minskade ekonomiska aktiviteten till följd av recessionen, men även på investeringar i nya reningsanläggningar.

Vattenföroreningar från jordbruk och skog är ett ökande problem. Alla landets floder är förorenade. 1991 togs 826 prover från 52 floder, och inte en enda kunde visa upp tjänligt vatten. De totala föroreningar som från Polen släpps ut i Östersjön beräknades 1991 till 282 000 ton pollutants, 124 000 ton nitrater, samt 15 000 ton fosfater.

Av Polens tillgängliga grundvatten är 25 % förorenat.

Fasta sopor (solid waste) från hushåll och företag är idag det hastigast växande miljöproblemet i Polen. Det uppges idag finnas ca 10 000 olagliga soptippar i landets skogar och utmed vägar och floder.

Polens kraft- och värmeförsörjning baseras till ca 80 % på kol. Även om naturgas och olja (som måste importeras) och - mer marginellt - biobränslen (där resurserna är begränsade) får större roll kommer kol att under överskådlig tid utgöra den primära energikällan. Kolberoendet gör att luftföroreningarna är bland de högsta i Europa. Särskilt betydande och problematiska är utsläppen av svaveloxider och stoft. (NO_x-utsläppen är av mindre dimension och inte påtagligt större än i Västeuropa). Polen har fastlagt ett miljöprogram (från 1991) i vilket målen är att till år 2000 minska utsläppen av SO₂ med 30 %, stoft med 50 % och NO_x med 10 %. Polen har därtill inom ramen för internationella konventioner om gränsöverskridande luftföroreningar under 1993 ålagt sig att minska utsläppen av svaveloxider med 66 % till år 2010 - vilket måste anses som ett ambitiöst mål i ljuset av utsläppens omfattning och Polens

begränsade resurser i förhållande till Västeuropeiska länder. Miljöavgifter och miljöböter (för utsläpp över föreskrivna gränsvärden) används som aktiva instrument sedan 1990. Avgiftsnivåerna har successivt höjts och har nu påtaglig ekonomisk styreffekt på ägare till anläggningar som förorenar (utsläppsavgiften på SO₂ och NO_x är bland de högsta i världen).

Miljöskydd

Efter årtionden av eftersatthet började i slutet av 80-talet Polens sista kommunistiska regering att ägna viss uppmärksamhet åt miljöskydd. En vändpunkt för miljöskyddet kom med den första icke-kommunistiska regeringen 1989. Då hade de ekonomiska kostnaderna av miljöförstöring blivit avsevärda, och lokalbefolkningens medvetenhet om problemen hade ökat. Sedan 1990 har den polska regeringen fullföljt en ambitiös miljöpolitik, och har i många avseenden blivit ledande i Östeuropa när det gäller att introducera nya innovativa program för att bekämpa miljöförstöringen.

I syfte att främja investeringar i miljöskydd har systemet med miljöskatter setts över. Det består idag av avgifter för att använda naturresurser, avgifter för utsläpp i luft och i vatten och för sopor, samt bötesbelopp när fastställda nivåer överskrids. Dessa avgifter och skatter går in i den sk *Nationella miljöfonden* och används av regeringen fullt ut till miljöfrämjande investeringar. Före 1990 anses avgifterna ha varit för låga för att ha någon märkbar effekt på företagens utsläpp. För övrigt kunde de statliga företagen oftast täcka sådana avgifter med extrasubventioner från staten. Miljöavgifterna har höjts i flera omgångar och justerats för inflationen. Därmed anses företagen inte längre kunna nonchalera utsläppsreglerna.

En viktig roll när det gäller miljöinvesteringar i Polen spelas av den sk ECO-fonden. Denna fond är resultatet av ett avtal mellan den polska regeringen och de främsta kreditorländerna om en "debt-for-environment-swap", dvs skuldavskrivning i utbyte mot miljöinvesteringar. Detta innebär att 10 % av Polens utestående skuld till respektive USA, Schweiz och Finland (för Frankrike gäller 1%) skrivs av på villkor att den polska regeringen använder motsvarande belopp till miljöinvesteringar. Dessa 10 % är utöver den 50 %-iga andel som avskrevs som ett resultat av överenskommelsen med Parisklubben - se ovan. Det totala beloppet i denna ECO-fund uppgår idag till motsvarande ca USD 481 miljoner.

Fattigdomen har ökat i Polen sedan omställningsprocessen påbörjades 1989. Mätt emot minimipensionen var under 1994, enligt Världsbankens bedömningar, 14,4 % av befolkningen fattig, jämfört med mellan tre och åtta procent under åttiotalet. Utvecklingen speglas av ett motsvarande fall i realinkomsten per capita från mellan index 95 och 125 under åttiotalet, till omkring 90 under nittiotalet. Fattigdomen bedöms dock inte vara djup, eftersom de fattiga gruppernas genomsnittsutgiftsnivå endast ligger 12 à 15 % under minimipensionen.

Orsaken till fattigdom är låga löner resp. arbetslöshet i 60 resp. 35 % av fallen. Bland de fattiga finns en överrepresentation av bybefolkning, av barn och barnfamiljer, av lågutbildade, och av hushåll som förestås av kvinnor. Kvinnor är också överrepresenterade bland de arbetslösa. Arbetslösheten har stigit från 1,5 % till 16 i slutet av 1994. Då hade emellertid arbetslösheten på tolv månadersbasis börjat sjunka som resultat av den växande produktionen i landet.

Utbudet av offentliga sociala tjänster har minskat drastiskt under omställningsperioden. 32 % av alla kommunala daghem har stängts, liksom 94 % av daghemmen på arbetsplatserna. Samtidigt har kostnaderna för de daghem som fungerar stigit till motsvarande 50 USD per månad, eller ca 20 % av en genomsnittslön, vilket framför allt har drabbat ensamstående mödrar. Närvaron i primärskolan har sjunkit från 99,9 % 1971 till 97,7 1994, men stigit på sekundär- och tertiärnivåerna.

Hälsostandarden är låg. Den genomsnittliga levnadslängden har t o m sjunkit för vissa grupper. De största hoten mot liv och hälsa är sjukdomar i cirkulationssystemet, maligna tumörer, skador, samt giftiga ämnen. Att antalet förtidiga dödsfall ökat tillskrivs i första hand hjärt- och kärlsjukdomar, och cancer. Polen har världens högsta dödsfrekvens i lungcancer.

Pågående reformverksamhet inom hälsosektorn är inriktad på att öka de enskilda människornas ansvarstagande för sin egen hälsa, medan staten fortfarande skall svara för att förutsättningarna för detta ansvarstagande finns. I praktiken innebär den förda politiken att människor får bära en växande del av kostnaderna för sin vård, t ex genom att betala för tjänster och läkemedel. Likväl har de krympande statliga finanserna lett till att både kvalitet och kvantitet har sjunkit inom vården. Särskilt drabbas förebyggande vård och tidig diagnos, samtidigt som bristande underhåll av utrustning leder till kapitalförstöring. I reala termer har statens utgifter för hälso- och sjukvård minskat med 32 % mellan 1988 och 1994.

Inom socialförsäkringsområdet pågår ett reformarbete i riktning mot ett mer effektivt och mindre kostnadskrävande system. Både Världsbanken och EU bistår i arbetet, bl a med konstruktionen av tre fristående fonder respektive för ålderspensioner, för sjuk-,

mödraskaps- och andra ersättningar, samt för yrkesskade-försäkringen. Även arbetslöshetsförsäkringen undergår reform, bl a med syftet att skapa en grundförsäkring för alla, som kan kompletteras med tilläggsförsäkringar. De anställdas deltagande i finansieringen skall ökas.

Socialtjänsten i Polen har i sin nya lag från 1990 två mål: att integrera de fattiga i arbetslivet, och att stödja de människor som av något skäl inte kan klara sig själva. Det nya systemet skiljer sig från det tidigare genom att sätta individen i centrum för verksamheten och att ge henne ett större ansvar för hennes liv. I huvudsak har den nya lagstiftningen genomförts, även om staten f n inte har de finansiella möjligheterna att möta de åtaganden som lagstiftningen gör. Parlamentet beslöt därför nyligen att staten endast skulle vara skyldig att betala ut 50 % av lagstadgade bidrag - resten skulle kunna påräknas om medel fanns tillgängliga.

JÄMSTÄLLDHET

När det gäller kvinnans ställning i samhället får Polen ganska högt betyg i en internationell jämförelse. I UNDP:s tabell för *Gender-related development index* hamnar Polen på 22:a plats bland världens länder med värdet 0,84. Överst ligger Sverige, Finland, Norge och Danmark med med ca 0,91. På 43-44 plats ligger länder som Chile och Litauen med 0,75. Av statistiken framgår bl a att Polens kvinnor svarar för 39 % av inkomsterna - jämfört med 41 % i Sverige, samt att förväntade livslängden är 75,7 för kvinnor och 66,7 för män (jämfört med 81 resp 75 år i Sverige).
Beträffande UNDP's andra emancipationsmått - *Gender empowerment measure* - kommer Polen något lägre - på 32 plats.

I den omfattande *poverty assessment* som gjorts för Polen finner världsbanken inte någon märkbar skillnad i fattigdom mellan män och kvinnor. Kvinnor svarar för 46 % av arbetskraften, men visar upp högre arbetslöshetssiffror än män. Kvinnorna är också klart överrepresenterade bland de långtidsarbetslösa, något som enligt bankens analys återspeglar deras svårighet att komma tillbaka in i arbete snarare än deras högre risk att bli arbetslösa. Genomsnittslönen för kvinnor anges idag vara 30 % lägre än för männen, jämfört med bara 21 % 1989. Detta trots att likalön föreskrivs enligt lag.

I övrigt visar Polens kvinnor - i likhet med flertalet andra länder - upp siffror för lägre dödstal, samt avsevärt längre livslängd. Polen har sedan länge ett bra system för skydd i arbetslivet av havande kvinnor. En havande kvinna måste av arbetsgivaren erbjudas ett fysiskt lämpligt arbete, och om lönen i detta lättare arbete är lägre, har kvinnan rätt till kompensation. 4 månaders rätt till betald mammaledighet finns samt garanti att få behålla jobbet upp till 3 år.

I allmänhet anses Polen ha en ganska utvecklad lagstiftning för att garantera respektive främja jämställdhet, och kvinnorna anses även traditionellt/historiskt ha spelat en relativt framträdande roll i Polen. Landet var t ex ett av de första i Europa som införde kvinnlig rösträtt. Kvinnor deltog aktivt i det underjordiska motsåndet mot tyskarna under ockupationen, samt i Warszawa-upproret 1944. Efter kriget blev kvinnorna indragna i många yrken och aktiviteter som tidigare varit stängda för dem.

Mot denna bakgrund finns initierade bedömare som uttrycker förvåning att kvinnornas jämställdhet i Polen idag inte kommit längre. Av 100 senatsplatser är endast 7 besatta av kvinnor, och i representanthuset sejmen finns endast 13 % kvinnor. På regionsnivå uppges endast 11 % av förvaltningsposterna innehas av kvinnor. Det finns endast en enda kvinnlig ambassadör och mycket få kvinnliga diplomater i övrigt. Bland 49 provinsguvernörer finns inte en enda kvinna.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE
105 25 Stockholm, Sweden
Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64
Hemsida: <http://www.sida.se>